

SZEPIRODALMI

FIGYELŐ.

33-ik szám.

Szerkesztői szállás.

hová a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók: Üllői-ut és Kisfaludy-utca sarkán 11-ik szám.

Megjelenik e lap csütörtökön.

Előfizetés helyben házhoz hordva, vidéken postai szétküldéssel, félévre 5 ft. egész évre 10 ft.

Kiadó hivatal.

hová az előfizetési pénzek s minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók: Egyetem-utca 4-ik szám.

MÉGIS VALAMI A FORDÍTÁSRÓL.

III.

Szerkesztett szavaink az épen most tárgyalók viszonyon alapulnak. Az elsőbb szó mindig határozója az utána következőnek, Szerkesztett ige-törzsökeink nem levén, tehát a szerkesztett szó: *vagy* név, *vagy* névmellék lehet. Egyszerű névmelléket más névmellék nem szokott határozni, ennél fogva névmellék mint szerkesztvény csak négy formában állhat elé. Elsőbben úgy, hogy a második szó benne részesülő, melyek p. o. *vizhordó*. Másodszor mint szerkesztett név származéka p. o. *vizkórságos*, *kendermagos*. Harmadszor olyanban mint: *háromlevelű*, *kékszemű*. Negyedszer mint utoljárós nevek származéka pl. *földalatti*, *természetfeletti*; a melyekhez az emlékezetet haladó szokástól szentesített: *korbeli házbeli* stb. forma is járul. Ez utóbbit a nyelvmivelők és majmaik kiküszöbölván, a borzasztó *bani*, *beni*-t használják helyette. Minden más szerkesztvény — ostábla magyar nadrágban.

Ismét más helyre tartván fel fejtetégéseimet, egy pár esetre itt is szükségesnek látom alkalmazni a kimondott elveket. Hogy szerkesztett névben az első szó meghatározhassa az utána következőt, nyelvünk geniusza azt kívánja, hogy csak oly viszonyban ragasszunk össze a két nevet, a melyben külön álló két név is értelmes, P. o. *házfedél* jó, mivel ez is jó: *a ház fedele*. *Királyasszony* is helyes, mivel *király* is *asszony* is egyszersmind; épen úgy, mint: József császár. De „*zsebóra*“ kivetni való; mert *zseb*, azért hogy hozzá ragasztjuk az *óra*-hoz, nem teszen *zsebbelít*; és *hattyunyak* nem te-

szen semmi egyebet, mint épen csak a hattyu nyakát, de bizony soha se a *hattyuéhoz hasonló fehérségű nyakat*. Ha a német, görög és szanszkrt nyelvnek ebben korlátlan a szabadsága majdnem a féktelenségig, az az ő sajátságuk; a miből következést a magyarra oly kevésbé huzhatni, mint a francziára. Emebben is ha ilyekre van szükségök, a göröghöz folyamodnak, és nem mondják p. o. *vapeurbateau* (gőzhajó), hanem *puroscaphe*, vagy pedig nyelvök szabályai szerint illesztett két szónak hagyják: *bateau à vapeur*. Szintén oly irgalmatlanul kárhoztatandók az ilyforma névmellékek is: *szellemdúzs*, *reményteljes*, a melyekre nekünk, a kik igazi magyar nyelvérzéssel hízkelünk magunknak, borsózik a hátunk.

Mind ezekben a ferdeségekben és nyelvelleniségekben a latinos és francziás fordítók egészen ártatlanok. Káldiban, Hallerben, Báróczyban hiában keresnénk ilyeket. A „*freudvoll*, *leidvoll*, *geistreich*“ stb. ficzamíták ki németből fordítóink nemzeties nyelvérzéket, és „*magyarosodának meg a rájuk pedert bajuszsza*“ mint a Falu jegyzőjében olvasom.

A szerkesztvényekről csak egy kis lépés a származékokra. Tárgyamhoz ezek közül csak az egy *ész ész* képzővel való visszaélés tartozik szoros kapcsolatban. Az egész baj nemzeti nyelvünk német analogiára csigázásából erede. Minthogy a németnél a *mahlend* és *Mahler* két különböző forma, legyen megfelelőleg *festő* és *festész*, az első névmellék, a második főnév. Ez az egész

tátka a dolognak. Ne mondja senki, hogy a *merész* és *természet* analógiái képezték az *építész* és *építészet*, *költész* és *költészet* és más ily fül- és értelem fizcamító szokat. Csak szépítés, igazolás gyanánt kapták fel ezeket az elszigetelt mintákat. De egyfelől éppen szokatlan formájok tiltja analógiái alapjává tételöket. Másfelől meg egyiköknek, a „természet”-nek ilyforma származtatása éppen nem kétségkívüli, miután a közelebbi származéknak a „termész”-nek nincs semmi nyoma. A másikról pedig nagyon valószínű, hogy analógiaellenes származtatásával éppen hibáztató, feddő értelmet akart neki tulajdonítani első alkotója, éppen úgy, mint későbbre az „írás”-szóval a silány, kontár írókat bélyegezték. Bélyegeznők még ma is, de Jókai szerint a magyar írói testület oly szent és sérthetetlen valami, a melyhez ösvesen és egyenként még a comicus gunyolás se férhet. De legyen ez így vagy amúgy, annyi dönthetetlen, hogy az *ész* és *ész* képzőknek *igetörzsök*-höz ragasztatását a nyelv analógiái számtalan többsége merőben kárhoztatja. Kétszeresen igen pedig az „*ítész*”-t; először a már mondott okból, másodszor mivel az *it* nem is értelmes szó, a melyet kíván minden csetre törzsöknek az *ész* képző, hanem határozatlan értelmű vagy éppen értelmetlen gyök, és így a szóban forgó viszonyban teljességgel használhatatlan. Az „*ítész*” koholói még csak nem is voltak következetesek, — még a rosszat is kevésbé rosszá teszi a következetesség — mert különben *ítélész*-t gyurtak volna, mint azok a nagy férfiak, a kik, mint közelebbről látám újabb bosszuságomra, *növelész*-t és *növelészet*-et gyártottak. Dietum, factum, *ítész* hasonrangu *bűvész* társával együtt, pellengérré való.

Engedjék meg türelmőkből kifogyasztott olvasóim, hogy még csak egy bünére figyelmeztessék a fordításoknak, a mely kivált oly helyeken, a hol a nyelvérzék a körülményeknél fogva már magában gyarlóbb — mint pl. Pesten — a társalkodási nyelvre is elragadott. Mit? a midőn a nemzeti játékszinnek is — a melynek a nemzetiség palladiumának kellene lenni — belé ette magát a nyelvébe, mint a síkféreg az élőfába. Ez az *igen*-nek oly nemű használása, hogy a német *ja*-nak mindenütt megfeleljen. Mint-

ha hallanám e kérdést: „Hát nem tartja ön nyoreménynek, hogy egy nyelvbe behozzuk azt az általánosan helybenhagyó, minden esetre használható szócskát, a mely eddig elé hiányzott benne?” — Nem, uraim! semmi feltétel alatt se. Mert ha valóban hiányzott, tegyük 800 éves társadalmi életen keresztül, annak a jelét látom benne, hogy a nemzet nem látta szükségesnek ily szó teremtetését. Hiányát tehát nyelvünk valódi sajátosságának tartom. Különben is, ha széttekintek a nyelvek közt, néhányat lelek a melynek nincs ily általános szava. Pedig a helybehagyás szüksége a beszélgetésben mindenütt megvan és volt, és kielégítésre eszközök és szók nem hiányzanak. De hát mi nyereség, mi tökélyesülés, mi előny volna vagy van abban, hogy csak *egy* ily szó legyen? Nyer-e az által a nyelv költői vagy festői volta? Az-e az úriabb ház, a melyben *egy* minden dolgot végző szolgáló, vagy a melyben más női egyén öltözteti az aszszonyt, más mos, más főz, más mosogat? Bocsanat a vastag hasonlatért, de a germanismus vastag hályogja durva műtételt igényel. Hadd végezzem finomabban annak a kimutatásával, hogy a helybehagyás eszközei a magyar nyelvben minden szükségét kielégítőleg megvannak, még pedig a legtekélyesebb öszvehangzásban a nyelv más tekintetbeli sajátosságaival. A ki koreestalan ajku magyarral beszélt mind azokon a vidékeken, a hol csak ilyeneket lelhetni, kivétel nélkül kellett tapasztalnia, hogy valahányszor a kérdés igéje bármilyenű ígehatározóval van párosítva, a felelő mindig de mindig e határozó ismétlésével, vagy egyenesen arra vonatkozó más szükértelmebe vett ígehatározóval jelenti ki helybehagyását. „Elérkeztél?” — El. „Felszedted a sátorfát?” — Fel. „Leirtad a listát?” — Le. „Összebékelt a házaspár?” — Össze. „Levelet kaptál?” — Azt. „A kertben fogták meg a tolvajt?” — Ott. „Hazulról jössz?” — Onnan. „Száz forintot fizettek?” — Annyit. „És így tovább a végetlenig. Ellenben ha az íge cselekvénye maga a kérdés tárgya, akkor és csak akkor illik rá feleletül az „igen.” P. o. „Jártál kertben?” — Igen. „Láttál farkast?” — Igen. „Féltél tőle?” — Igen. A ki nyelvünknek e tekintetben is, mint sok másban, oly gyönyörű és természetes különbfélesé-

git az egység kedviért az „igen“ unalmas monotonijával óhajtja felcserélni, annak — hogy egyebet ne mondjak — ugyancsak sült hegelistának kell lenni. De még a tisztaság, értelmesség is veszt vele. Valakit látok a könyvesboltból kijöni, s kérdelem tőle: „Haben sie Bücher gekauft?“ Azt feleli: „Ja.“ Most már nem tudom: azt érti-e alatta, hogy *vett* valamit, de a mi földabrosz is lehet, nem csak könyv; vagy pedig hogy éppen *könyvet* vett. Magyarul ellenben, igaz hogy a kérdés is határozottabb, mert így kérdelem: „Könyvet vett?“ És ha azt feleli: „azt,“ szintoly határozott a felelet. Ellenben ha azt mondaná: „igen,“ éppen — úgy nem tudnám: mire magyarázzam, mint a német „ja“-ját, sőt, mint igazi magyar, csak azt érteném feleletéből, hogy *vett*, s a világért sem azt, hogy *könyvet*; e mellett magyarsága kocsintana vagy kancsalitna is.

Kiállíték ezekben mutatvány gyanánt néhány szálasabb vitézt abból az idegen legioból, a mely, „schachbrett“-eire magyar nadrágot huzva, diszes és eredeti ¹⁾ nyelvünk ősi alkotmányát sértegeti, dulja, és tapodja. Legfájdalmasabb a dologban az, hogy ezt is, mint ama másik ellenséget — a melyet nem szükség megnevezni — nem kül hatalom, hanem saját hazánkfiak, meg-

¹⁾ A nyugati új nyelveknek, meg van ez az általános felelő szavok, még pedig olyan a melyet az egész nyelvben semmi egyébre nem használnak. Ilyen az angol *yes*, a francia *oui*, az olasz *si*. De már a német „Ja“ világos kölesönzés — maga magától ugyan, de mégis csak az — és a *ja* eredeti értelme; sőt. Akárhány magyar gyermektől, némely vidéken még nagy embertől is hallottam a *ja* értelemben, hogy azt használta: *de*. „Megmósdottál?“ Fel: „*De*,“ mi nem ezt teszi hogy *nem* mósdott meg, hanem hogy *meg* mósdott. T. i. a kérdést kételkedésnek veszi s a *de* = *sőt* által megegyeztet. Némethonban a közbeszédben nem is tartják illemesnek a csupa „Ja“-t, hanem „Ja wohl“ az udvarias felelet, szórul szóra: *sőt nagyon*. Még más synonymája is van, kivált éjszakai, t. i. a *schön*! A francia pinczéértől ha egy eszébe kávéért kérés, azt mondja: *oui Monsieur!* a német azt feleli *reä: schön!* Mind ezekből kitetszik, hogy a német *Ja* sem egészen felel meg a többi nemzetek helybehagyó — részint idézett — szavainak s már egy kis utánzás van benne. A mi *igen*ünk pedig a mint nyelvellenesen felvették, mérő német majmolás. Egyébránt megjegyezhetni, hogy nem is a *Ja*-nak, hanem a *Wohl!*-nak felel meg, mert *igen* = *nagyon*, felettébb, erősen stb. Helybehagyó feleletnek éppen azon a síróron kapott be, melyen az ó görögben a *Ναὺν μὴ οὐ, Ναὺν γὰρ* stb. Egyébránt a görögnek, latinak éppen úgy nincs általános „*Oui*“-ja mint a magyarnak, de a helyett nagy változatossága a helybehagyásban. Szerintem szebb is. Lehet azonban a ki a monotoniát szereti, mint a francia katona mondta a borban talált légyről, melyet kiürített poharába vissza tett.

lehet jó szándékból de rossz elfogultságból hívták és vezették be a nemzetiesség ki-mondhatatlan kárára. Vissza térve hát oda, a honnan II. cikkemben kiindultam, állítom: illő és szükséges, sőt kikerülhetlen kötelesség, hogy a mit fordítóink vétkeztek, azt megint más fordítóink üssék helyre. Evvel ők egyszersmind más két kötelességet is teljesítenek. A remekek honosításával nemzetünk izlésit nemesítik és a fordítás kitűzött elvének, a nemzetiségnek hódolva, munkájokat hatályosabbá, a cél elérésire sikeresebbé teszik. Ők, a kik bűnhődtek, kezdjék meg a táborozást a jogtalan invasio ellen; hadi kiáltásuk legyen az olaszszal: „fuori straniero;“ és aztán a lapos tomporák helyett öltöztessenek huszáros nadrágba, kerek faru, lábikrás, erős legényeket a Tisza és Olt mellékiról.

Többet mondok: ők ezt biztosabban, könnyebben is megtehetik mint eredeti íróink. Mert én — tudom, hogy evvel is friss eleven szöveget gyűjtök a fejemre, de már mindegy — imígy veszem fel a dolgot. Egy anyának két leánya van; az egyik elég csinos, de nem éppen Venus, a másik valódi Tündér Ilona. Amannak azt mondja az anyja: „Lásd édes leányom, képed nem oly bájló, hogy a szem ruhádra ne sikuljon róla; arra ügyelj hát, öltözetedben semmi se legyen, a mit a divatban jártas legkritikusabb szem is hibázthatna; így a mesterség tökélyesen kipótolja, a mit a természet fősvényebb kézzel nyújtott neked. Nénéd más; a ki arczára és termetére tekint, semmi mást se lát rajta; crinolin vagy szűk szoknya, hosszú vagy kurta derék, rövid alju vagy uszályos köntös, gyöngyös vagy meztelen nyak nem tesz különbséget, személyes kecasei minden egyebet feledtetnek; ő hát járjon a mibe tetszik.“ Ez a szép néne a classicus remek, a fordító hát bizvást fitymálhatja a divat követeléseit és öltöztetheti a szép testet a legátlátzóbb fátyolba. Ez, a magyarnak is, mind más nemzetnek, a törzsökös nemzetes nyelv, a melyen át a gondolatok és képzetek a legtisztábban de legfogatosabban is hatnak az olvasó lelkére. Eredeti íróink, ha nem biznak conceptióik tárgyias ingerébe, hadd viseljék a — crinolint.

BRASSAI.

(IV. és utolsó cikk következik.)